

Cor

31 d'octubre, 1953.

560

Sr. Rafael Patxot i Jubert
3, Contamine
G e n è v e .

Benvolgut amic,

He rebut anir el vostre llibre, que us agraeixo en tot el que val. Amb la puntualitat que dono compliment al primer dels vostres precés, compliré també els altres.

Acé em teniu, lluny també de Catalunya, --i és una sort, perquè això ens permet d'enyorar-la. Si hi tornéssim veuríem que la nostra Catalunya ja no existeix; i això encara seria més trist. Ben segur que se n'està gestant una altra; però no tinc cap interès a conèixer-la, perquè ens hi sentiríem estranys, --com haurien estat estranys a la nostra En Casanova o En Moragues del 1714, i com aquests s'haurien trobat estranys,,, etc., etc. Això és el pas de la història. Els pobles no són immortals, però tenen una vida molt més llarga que no pas els homes. Ara, que els homes hem de mesurar9ho tot amb la mesura humana, que és la nostra, --l'única que tenim.

Estic condemnat a "extrañamiento perpetuo", i no em dol, perquè de cap manera no tornaria a Catalunya, on ja no hi tinc res. De la meva biblioteca en conservo un sol volum, les poesies de Maragall, perquè el duia sempre al maletí de viatge. Els altres, junt amb l'arxiu i els papers d'estudi, qui sap on paren. Ben entrat el 1940, és a dir al cap de més d'un any d'haver abandonat la casa, una amiga de la meva germana, que passava casualment pel davang de Laletana 19, va veure la "defenestració" dels meus llibres. En tants mesos, ningú no va tenir esma d'incutar-los per a una biblioteca pública. No en faig cap regret: la prudència i la por de comprometre's em sembla mot respectable. Alguns llibres sé que es trobaven després a llibreries de vell9. I els

papers de treball? Allà hi havia, entre altres coses, gairebé tot el darrer volum de l'Epistolari de Milà i Fontanals (part ja tirat i part en galerades), el text del Muntaner, amb les variants de tots els mss. i part de les notes; les fotocòpies i part de còpia de Cerverí de Girona (cançoner Gil i cançoner dels comtes d'Urgell); el text posat al dia per a la nova edició del Resum de literatura catalana; còpies dels glossaris de Ripoll, etc. La casa no va ésser ocupada per cap dels invasors, perquè els bombardeigs (un de primers de gener, i sobre tot el de la vigília de la "liberación") l'havien deixada inhabitable. Va ésser simplement saquejada. Fet i fet, més m'ho estimo.

Havent perdut l'arxiu personal i polític de tants anys, ara ja estic curat de la dèria de recollir paperassa. Conservo la menys possible, i he encarregat a la meua dona que quan em mori cæmi tots els meus papers --personals, polítics i d'estudi-- i passi els llibres a una biblioteca pública.

Estic condemnat també a la confiscació de tots els béns, --i això sí que em dol i em perjudica. Em diuen per què no demano la revisió de la sentència. Perquè no veig manera decent de fer-ho. Ni puc ni vull negar la meua història política, ni puc ni vull fer el penedit i demenar perdó al "Salvador de España". Pensar a treballar ací en història medieval o en literatura catalana, comprendreu que seria tan absurd com voler ocupar-se d'història azteca o d'art maia a Barcelona. És natural i no me'n planyo. Quan vaig deixar la representació oficial (sabeu que Mèxic segueix reconeixent la República espanyola), vaig posar-me a treballar en història mexicana. Entre el publicat i l'inèdit he fet bastant de feina. He hagut de deixar aquest camí, perquè la història no dóna per a viure, ni malament. Ara faig coses absurdes i anònimes, per anar tirant. Suposo que no caldrà seguir massa temps, perquè tinc l'esperança que el bon Déu em deixarà plegar aviat. No voldria pas fer-vos la competència.

1

La manca de descendents té el desavantatge de la vellesa solitària, -- a canvi del gran avantatge de morir sense recança pels fills o els néts que una hora o una altra aniran a raure al camp de concentració, a la cambra de gas, o dota la bomba atòmica. Els que ens hem criat en el temps que la llei respectava l'home no podem avesar-nos al retorn a l'esclavatge. Els joves que no han conegut altra cosa, no deuen trobar molt natural. Seran capaços de morir lluitant, no per la llibertat com els nostres avis, sinó per la pròpia esclavitud, com els negres a la guerra de Secessió.

Vós teniu la sort de viure a un país lliure, aqueixa Suïssa, que és un model en miniatura del que hauria el món. El nostre Mèxic també és un país lliure, gairebé per miracle: una de les poques excepcions entre les dictadures de l'Amèrica llatina, que els veïns del nord, tot gargaritzant democràcia, han ajudat a establir i mantenen. En els set anys que duc a aquesta banda de l'Atlàntic la taca negra s'ha anat extenent, --i potser no som allà on anem.

L'any passat vaig tenir l'avinentesa de posar un parèntesi a la meva vida mexicana. La dona va rebre una comissió diplomàtica del seu govern (del "nostre" govern, perquè sóc ciutadà mexicà), que ens va dur uns mesos a Itàlia. /A propòsit d'Itàlia: l'any 1870 van desaparèixer els Estats pontificis, reduïts llavors a la ciutat de Roma, avui però tota la península és Estat pontifici). Vaig passar naturalment per França, i això em va permetre d'esbandir el record de les presons petai- nistes i alemanyes que hi havia sofert durant la guerra i l'ocupació, i de reveure a París la meva gent. El meu cunyat, l'Isidre Durand i Balada, va tenir la sort de resultar ciutadà francès i, després d'haver tornat a cursar la carrera de Dret, es defensa la vida convertit en Maître Durand. Una mena de comiat, perquè la meva germana no vindrà

a Amèrica, i jo veig molt difícil de tornar a Europa.

Bé, amic, aquesta lletra s'ha allargat massa. No escric gaire, però m'ha plagut de fer una bona xerrada amb vós, com quan ens trobàvem en aquell reconet de la secretaria de l'Institut. Ha plagut molt de llavors engà, i no pas aigua de la bona.

Molt afectuadament us estreny la mà,

Genève 5 de Desembre del 1953

2

A En Lluís Nicolau d'Olwer
Cerrada de Mazatlàn 12
Mèxico D.F.

Preat Amic:

Fa dies tinc rebuda la vtra. del 31 Oct. pt., que'm rejoyeneix espiritualment, car la vellesa viu del passat i, encara que sia tràgicament, Vós evoqueu l'època d'afirmació que hem compartit i que acabà trencada per una reversió o negació brutals o, mellor dit, integral, perquè, a part de la recidiva tradicional espanyola, també ha evidenciat que aquella Catalunya de què'ns havíem enamorat, no existia. Cert que l'anavem engendrant i que hauríem acabat refent-la, si no hi hagués intervingut la trajectòria secular espanyola, que no comporta la llibertat, ni el redreçament, ni el respecte, d'altri.

L'esplai de la vtra. carta és tan justificat i ben raonat, que no'm deixeu altra resposta que subscriure-la enterament, com veureu en el meu llibre: és la nostra època que parla però, fatalment, fora de to i de temps.

Com historiador, retreieu a salts l'evolució social dels pobles i us consoleu mentalment, si bé no pas sentimentalment, amb la diferència de ritmes: l'humà i el social. Fa condol constatar la rapidesa del humà en gent gaire gaire bé de la ntra. generació que són romasos allà baix i que'ns venen a veure ací amb un tal torciment de les ntres. idees i els ntres. conceptes fonamentals, que'ns fan sentir més forasters amb ells que amb les gents d'ací i àdhuc amb les onades cosmopolites que tan sovint hi passen. Fa tristor la ràpida davallada moral i cívica de la ntra. malaurada terra.

A casa nostra, hauriau de tornar a aprendre d'història, perquè s'hi ensenya oficialment que Empuries era una "ciudad española" i nostre Rei En Jaume "fautor de la unidad etc."....

No dubteu pas que fóra acollida i ben resolta la revisió del vtre. procés, perquè allà baix fan mans i mànegues per a que hi torni certa gent, però, la Catalunya d'ara no mereix pas que l'enyorem i no devem reconeixer un govern sediciós, illegal, criminal i lladre, per més "catòlic" que sia. A Fribourg me vingué un emissari oficial franquista oferint-me honors i diners que tingueren la virtualitat de què l'acompanyés a la porta i la hi tanqués pels nassos.

Us queixeu de la vellesa solitària, sense successió i, respecte d'això, permeteu-me dir que us erreu. La successió més aviat és el gran neguit de la vellesa, al menys pels qui compre-

nem la paternitat en tota la seva transcendència i responsabilitat; pels que solament són pares-conills, ja és altra cosa. El voler preveure i resoldre l'esdevenidor dels meus néts, en aquests temps desballestats, arbitraris i tirànics, és una preocupació que'm malmet la vellesa. Vós ne feu un pronòstic ben realista del que espera a les novelles generacions.

Quant a la manera d'ésser tractats els nres. llibres, us faig ben bé costat. El "Fons Patxot" que jo anava fent per a llegar-lo a la Biblioteca de Catalunya, que'm costava una fortuna i tot una vida de recerca i selecció, fou defensat per En Rubió fins al darrer moment; però la desitjada i somniada "liberación" anava precedida d'una tal por cervical que tothom perdé l'esma: parents, amics, administradors, etc. que ningú em previngué de res i m'ho abandonaren tot.

Que després m'ho robessin els militars no pot sorprendre, perquè és la tradició de llur estament, però a mi m'han robat treballs meus i llibres els "nostres" intel·lectuals, que havien estat assalariats meus i durant anys havien viscut de la meva mesada. Per tal de no avergonyir-nos, direm que això és degut a la moral novella vinguda amb la "liberación", que ha convertit les consciències en orxata de xufles amb bolado i tot.

El novell Concordat proclama la partició d'Espanya entre els militars sediciosos i l'Església del Cardenal Gomà, llur companya de conspiració per tal de retornar ambdós al "statu quo ante": les dues crosses seculares de la Monarquia espanyola. Tot això ja obrava abans sòrdidament a l'ombra, però àdhuc aquest aparent pudor s'ha perdut darrerament amb la publicació de la famosa "Carta Colectiva", generosament pagada amb el novell Concordat, segons sembla: les conseqüències són a llarg terme, com una bomba de retardament, però l'explosió no fallarà. Més d'un cop he pensat si s'acordaria més amb els catalans un protestantisme luterà - p.e. Church of England - que no pas el catolicisme vaticà, fet a mida de Castella "avasalladora" i dogmàtica, segons reconeixen autors seus de qualitat.

Tot platicant, veig que'ns anem extenent molt lluny per regions il·limitades. Tornant a la vtra. interessantíssima carta, m'heu de permetre una remarca abans d'acabar.

Jo també he destruït una carretada de "paperasses", però guardo algunes carteres curosament triades. Comprenc que cremeu els vtres. papers personals i d'estudi, però jo us acosellaria que'ls documents referents a la vtra. actuació pública fossin degudament guardats, com testimonis fefaents d'actes consumats, que d'altri s'afanyaran a capgirar per tal d'acabar negant-els. Vós sabeu prou el que costa trobar la veritat històrica en mig de les "històries" oficials, els mites, les llegendes i les falsies premeditades. Jo he trobat sempre que, en la literatura catalana de la nostra època hi manquen les memòries personals de caràcter públic, i les del ntre. temps tenen un valor històric circumstancial que s'ho val. Nosaltres encara hem estat homes i els homes es van diluint i esvanint, i llur veu mereix que resti

impresa: tal és el lleial intent del meu llibre i no altre.

Efectivament, a Suïssa encara hi ha bon troç de llibertat i és talment un oasi on encara hi ha homes i els homes encara hi poden viure. Jo fa 60 anys que la conec i estimo; per això m'hi vaig acollir amb tota la família.

Es clar que també se ressent del mal veïnat i de les conseqüències de les dues guerres, que hi han abocat víctimes i escòries, però el poble serva la tradició originària de baix a dalt, que és la seva força, mentre a Espanya l'origen és invers: de dalt a baix, d'ací la tirania imposada en tots els seus aspectes.

Ja que sou casat, presenteu els meus respectes a la vtra. muller i expliqueu-li que aquesta llarga epístola prové d'un vell amic expatriat, que tingué la dissort de què el fecin baixar de la Lluna.

Es clar, un cop ací, en la Terra, empassa a tot arreu i topa amb tothom; es daleix per a entornar-se'n a la Lluna o més enllà i com que'ls lligams terrers no li ho permeten, vol finir colgat en els estudis de la seva juvenesa, que començà en terres estrangeres com ho és aquesta on ell morirà "Deo volente".

Encara tinc la muller - 80 anys - però tingué la desgràcia de trencar-se el coll del femur a Fribourg un dia de neu verglaçada, que sortí sola perquè jo estava malalt. Per dintre casa pot caminar amb un bastó, però, si fa quatre passes a fora, cal que sia acompanyada i sostinguda. A més d'altres coses, això desgracià la seva vellesa i la meva car, altrament, jo us escriuria des d'una masia de muntanya, enlaire, voltat de boscos, esquirols, vaques i gallines, no pas des d'un pis a ciutat com ho faig ara: continuo essent bon xic ferèstec segons deia encertadament En Rovira i Virgili, que Déu l'hagi.

Agraïnt-vos l'haver evocat aquest plaent esplai concordant, us desitjo amb la vtra. muller, unes Bones Festes de Nadal i de Cap d'Any.

Rebeu la meva tramuntanal encaixada empordanesa

P. S. S. S.

3

Genève, 7 d'Agost 1954

Preat Nicolau d'Olwer:

Voldria fer-vós un encàrreg, si no hagués de torbar el vostre treball.

He depositat un exemplar del meu llibre en algunes grans institucions, públiques i universitàries, dels Estats Units, en custòdia fins el 1963, data en la qual podran servir-lo al públic. No és pas que em faci cap il·lusió de cara als llegidors, sinó per tal de què el meu llibre tingui un lloc de refugi i protecció, quan sia perseguit pels pretorians i la teocràcia espanyols.

Seguint aquest mateix criteri, voldria fer un dipòsit semblantment condicionat, en dues grans Biblioteques de Mèxico i és per això que us demana parer i la vostra presentació a dites institucions. Mèxico ha ben acollit els catalans i n'hi ha un cert nombre.

Després faré el mateix en el Canada i passaré a l'Europa, començant per l'Anglaterra.

Amb ço dit, ja veieu com segueixo éssent l'empedreït sentimental o somnia truites, de sempre. L'edat no hi ha pogut res.

Dintre d'aquesta tònica, deixeu-me aprofitar també l'avinentsa de recordar-vos la meva suggestió del 5 Dbre. pt., referent al Diplomatarí Català de la nostra època.

Pregant-vos excuseu l'encàrreg i, amb gràcies per tot, rebeu l'esperit d'aquella Catalanitat nostra

R. Fajó Saló

JUNYOT I SOBRIÈS?